

Forum voor samenlevingsvragen

festus

Misdaad & straf Dwarse taal in een samenleving
die glashard oordeelt en om hogere straffen schreeuwt

Protestantse
Kerk

festus

- 3 Redactioneel**
Misdaad & straf
Marcel ten Hooven
- 4 Column**
Waarom straffen?
Arjan Plaisier
- 6 Uitnodiging Studiedag**
'Dader of Daad'
De kerk en de verharding van het strafrecht
- 7 Lijst 2**
Rein Gerritsen
- 12 Poëzie**
Dit is wat ik hoor
Nachoem M. Wijnberg
- 13 Een verkild strafklimaat**
Constantijn Kelk
- 18 Herstelrecht versus strafrecht**
Herman Bianchi
- 23 Gevangenen en hun moreel functioneren**
Alison Liebling
- 28 Interview**
Achter de deur
De barmhartige gerechtigheid van Gevangenzorg Nederland
Louis Cornelisse
- 35 Poëzie**
Standaard
Eva Gerlach
- 36 Schuld en boete in oude en nieuwe literatuur**
Tjerk de Reus
- 41 Jeugd en straf**
Margo De Koster
- 46 'Zij is hier in waarheid mensch geworden'**
Francisca de Haan
- 51 Poëzie**
Uit handen
Ester Naomi Perquin
- 52 Beeldessay**
Ingesloten kunst
Een selectie uit de 'Boelen-collectie'
- 61 Overweging – Zonde**
Jan van der Graaf
- 62 Ontmoeting**
We leven in een experiment
Marcel ten Hooven
- 69 Overweging – Straf**
Anne van der Meiden
- 70 Ook een humane rechtspraak kan niet zonder vergelding**
Ger Groot
- 75 Overweging – Genoegdoening**
Wilma Hartogsveld
- 76 De secularisering van het Laatste Oordeel**
Theo de Wit
- 83 Overweging – Vergeving**
Mirjam Elbers
- 84 Stel, iemand steelt honderd euro**
Dick Schinkelshoek
- 89 Overweging – Verzoening**
Ad Alblas
- 90 Rondetafelgesprek**
Werelden van verschil
Nelleke de Jong – van den Berg

Werelden van *verschil*

... en hoe geestelijke verzorging bijdraagt aan
een 'humaan detentieklimaat'

Steeds opnieuw verbaast het de drie geestelijk verzorgers die *Festus* voor een gesprek rond de tafel uitnodigde, hoezeer de wereld waaruit de gedetineerden komen verschilt van die waarin zijzelf leven. 'Het is zó'n ander wereld. Zulke gesprekken zijn voor mij ook heel instructief.' Hun werkterrein is de penitentiare inrichting. In dat niemandsland tussen de twee werelden wijzen zij wegen. Door de 'andere buitenwereld' alvast naar binnen te halen, maar zeker ook door simpelweg aanwezig te zijn, en zo 'menselijke waardigheid te voltrekken'.

Nelleke de Jong – van den Berg

De webpagina's van de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) zijn neutraal: 'De Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) zorgt namens de Minister van Justitie voor de tenuitvoerlegging van straffen en vrijheidsbenemende maatregelen.' 'De Dienst Geestelijke Verzorging is een landelijke dienst van de DJI.' 'De dienst richt zich op samenwerking met justitiële en maatschappelijke organisaties en levert een essentiële bijdrage aan een humaan detentieklimaat.' Geestelijke Verzorging wordt geboden door zeven denominaties: gedetineerden kunnen kiezen voor een rooms-katholiek, protestants, joods, islamitisch, boeddhistisch, hindoeïstisch of humanistisch geestelijk verzorger. Aan *Festus*' tafel spraken twee geestelijk verzorgers en een hoofdgeestelijke over hun werk: Jeannette Westerkamp, als predikant werkzaam in De Lindenhorst in Zeist, een gesloten jeugdzorginstelling voor meisjes, Patrick Vlug, humanistisch raadman in de penitentiare inrichting in Zoetermeer, en Jan Eerbeek, hoofdpredikant bij het protestants justitiepastoraat, voorzitter van Exodus Nederland

en oud-justitiepredikant. Gespreksleider was hoofdredacteur Marcel ten Hooven.

Complexe problematiek

Vanaf het begin is duidelijk dat dit geen uitwisseling van oneliners wordt. Zo is zwaarder straffen om criminaliteit te voorkomen Eerbeek te kort door de bocht. 'Om de criminaliteitsspiraal te doorbreken is het zaak bij gedetineerden een verandering van levensstijl te bewerkstelligen. Ik heb de afgelopen dertig jaar ervaren hoe complex hun situatie vaak is, met een veelheid aan persoonlijke en maatschappelijke problemen. Een zwakke persoonlijke identiteit, gemaskeerd door soms hufterig gedrag, nauwelijks regelmaat in hun dagelijks leven, povere sociale vaardigheden, en daarnaast gebrek aan huisvesting en werk, schulden en nauwelijks of geen sociale contacten – eigenlijk zitten ze ook gevangen in hun eigen levensverhaal. Dat moet je allemaal bij je benadering van criminaliteit, en de preventie ervan betrekken.' Vlug vat de complexiteit samen: 'Het instituut gevangenis is in feite te grof om alle verwachtingen die

wij ervan hebben te vervullen. Bescherming van de samenleving én genoegdoening voor de misdaad én afschrikking én resocialisatie, het is veel gevraagd – én onderling tegenstrijdig. Hoe kun je mensen uitnodigen om weer deel te nemen aan de samenleving, in een omgeving die allerm minst uitnodigend en samenlevend is?'

Westerkamp: 'Het instituut is niet perfect, maar het geeft mensen wel kansen. Het zet hen stop. Even geen communicatie met hun buitenwereld – die een heel andere is dan de onze. "Jij leeft zo anders. Ik zou dat ook wel willen, maar als ik hier uit kom, ben ik de held, krijg ik een extra tattoo." Er is geen sprake van afschrikking. Vaak gaat het zelfs van vader op kind. "Goed zo," had de vader van een jongen in de jeugdgevangenis gezegd, toen hij iets gestolen had. Waar komt hij iemand tegen die hem prijst om iets goeds?'

Eerbeek: 'Daarom richten wij ons op persoonlijk én maatschappelijk herstel. Ons pastoraat is, net als de nieuwe plannen van justitie, 'herstelgericht': versterken wat goed is en proberen te verbeteren wat nog ontbreekt. Elke gedetineerde krijgt

Ds. J. (Jeannette) Westerkamp

Ds. J. (Jeannette) Westerkamp (1956) studeerde theologie in Groningen en trouwde er met een medestudent. Ze vertrokken naar Oeganda en later Rwanda om les te geven aan een theologische opleiding. Zeventien jaar geleden werd Jeannettes man predikant in Houten en zij ging enkele jaren later in een PI werken, eerst als vrijwilliger, later in dienst van justitie en als predikant uitgezonden door de Nederlands Gereformeerde kerk in Houten. Sinds drie jaar werkt ze als dominee in een gesloten inrichting voor meisjes tussen 12 en 20. Ze heeft vier zonen, drie schoondochters en twee kleinkinderen.

een persoonlijk plan van aanpak. Daarnaast worden relevante organisaties uit de samenleving, zoals de schuldhulpverlening, woningcorporaties en arbeidsbemiddeling de gevangenis ingehaald, om al tijdens de detentie gezamenlijk de criminaliteitsbevorderende factoren weg te nemen. Dat is ook de missie van Exodus: investeren in een integrale aanpak, om zo de kansen van toekomstige ex-gedetineerden te vergroten. De vrijwilligers van Exodus, die naar de gespreksgroepen komen, brengen die buitenwereld trouwens ook binnen. Zij geven mensen het gevoel: Men is in ons geïnteresseerd, ook al zitten we hier.'

Eerbeek: 'Bedoel je dat we niet te veel moeten verwachten? Je moet juist alles verwachten! We hebben een geweldige maatschappelijke opdracht, en met een integraal programma kun je ze wél uit die criminaliteitsspiraal trekken. Dat ben je verplicht aan hun menselijke waardigheid, die in de gevangenis niet vervalt. Naar mijn overtuiging omdat de mens een beeld van God is, maar ook omdat het een onvervreembare recht in de universele verklaring van de rechten van de mens is. Gevangenis zijn wat de socioloog Goffman 'totaalinstituties' noemt: hun doelstellingen gaan het persoonlijke te boven en ze

Ik geloof dat in ons werk soms alleen een wonder iets verbetert. Dat geloof ik echt, en daarom zit ik daar

Het kwaad en de hoop

Volgens **Vlug** is dit niet het hele verhaal. Persoonlijke programma's voor gedetineerden zijn natuurlijk goed, maar ten dele betreft het onoplosbare problemen, 'die te maken hebben met het kwaad, dat bij ons mensen hoort. Dat roept vragen op van levensbeschouwelijke aard. Wat is er zo verlokkelijk aan het verkeerde doen in plaats van het goede? Ik heb op die vraag geen antwoord, maar het is wel belangrijk hem te stellen. We moeten streven naar verbetering, maar tegelijk rekening houden met dat kwaad. En dus moeten we onze doelen laag stellen.'

hebben daardoor altijd – hoe goed een regime ook is – een zekere 'depersonalisatie' tot gevolg. Gevangenispastoraat werkt in het persoonlijk contact sterk aan personalisatie en aan de persoonlijke ontwikkeling van gedetineerden. Borgman, de grote theoloog, heeft onlangs gezegd: "Zij moeten reintegreren, maar wij moeten ook tegen hen zeggen: 'Wij hebben jullie nodig.'" Wij moeten als samenleving de hoop op een ander bestaan in hen levend houden. Laatst zei iemand in een Exodus-huis: "Ze geloven soms meer in je, dan je in jezelf gelooft." **Westerkamps** ervaring van het

kwaad is gevormd door haar verblijf, met man en kinderen, in Oeganda en later in Rwanda. 'In beide landen beleefden we dat er oorlog uitbrak. De zinloze verwoesting... Het ergste vond ik te ontdekken dat het ook in mezelf zit. Waartoe ben ik in staat als het kwaad dichtbij komt?'

Hoe kun je mensen uitnodigen om weer deel te nemen aan de samenleving, in een omgeving die allerminst uitnodigend en samenlevend is?

Eerbeek zoekt woorden: 'Er lijkt ook een bovenindividuele dimensie in het kwaad te zitten. Vroeger was dat de duivel, nu zeggen we: "Hij moet wel in de ban van iets geweest zijn." Dan herinnert hij zich de begintijd van het eerste Exodushuis in Den Haag, waar nog weinig begeleidingsstructuur was. Het bleek dat er veel gestolen, gedronken en geblowd werd. Het was niet extreem, maar kwaad was het – tot de leiding regels ging stellen en gele kaarten gaf voor overtredingen. "Toen merkten we dat het barmhartig is om mensen structuur te bieden. Het is een vorm van verwaarlozing als je iedereen maar z'n gang laat gaan. En de bewoners waardeerden het!'

Vlug verbindt Afrika en Den Haag: 'Beteugelen van kwaad door creëren van structuur. Kijk naar Liberia, waar alle maatschappelijke structuren kapot waren, dat is voor mensen onverdraaglijk. De gevan-

genis kan in die zin inderdaad iets heilzaams hebben.'

Bezielde werkelijkheid

Gevraagd naar de kern van hun werk beschrijven ze die alle drie in samenhang met hun levensovertuiging en de motivatie die deze hun geeft.

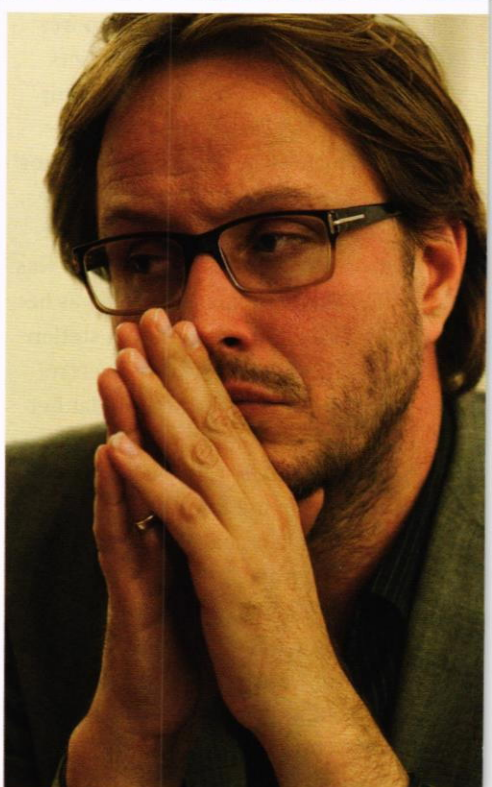
Eerbeek noemt mensen zien in hun menselijke waardigheid het primaire doel van zijn werk. 'Als die door een delict onder druk is komen te staan, dan kan de pastor die persoon helpen zichzelf te hervinden. Eenendertig jaar geleden ben ik geraakt door de opdracht in het evangelie – en dat is nog mijn motor – je in te zetten voor medemensen in de marges. Daar kun je een diepere betekenis hebben. Zo vul ik mijn missie als predikant in. Wij zijn gezonden van de Vader, om te troosten en te bemoedigen, nabij te zijn, mensen te laten voelen: "Je bent een geliefd menskind."

Vlug beaamt dat aanwezigheid de kern van het werk is. 'Door je aanwezigheid *voltrek* je die menselijke waardigheid. En je hoopt daardoor hoop te stichten in iemand. Hoop dat het beter wordt. Hoop heeft iets hypnotiserends. Ik denk dat jullie daar meer taal voor hebben dan ik.'

Drs. P. (Patrick) Vlug

Drs. P. (Patrick) Vlug (1972) studeerde filosofie en humanistiek. Hij voltooide humanistiek met een onderzoek naar bestaansethica bij Taylor en Nietzsche. Tevens rondde hij (in 2000) de opleiding voor Humanistisch Vormingsonderwijs af. Daarna gaf hij ethiek-onderwijs en werkte voor Unesco. Sinds 2005 is hij aangesteld als humanistisch raadsman. In 2010 verschijnt onder zijn redactie (met M. van Bergen) *Humanisme en kwaad. Reflecties op het humanistisch raadswerk bij Justitie* (Uitgeverij SWP) en verschijnen van zijn hand artikelen in *De moed om te zien*, *Humanistisch raadswerk in justitiële instellingen* (onder redactie van J.H.M. Mooren, Uitgeverij De Graaff), *Tijdschrift voor Humanistiek* (nummer 42, oktober 2010) en *Cogiscope* (2010: nummer 3).

Westerkamp gelooft ook in die aanwezigheid. 'Maar dan een aanwezigheid groter dan de mijne, met een grote A. Als ik God een beetje ken uit de Bijbel, dan is Hij op plekken waar het zwaar is. Zo ben ik ook naar Afrika gegaan. Terug in Nederland werd mijn man dominee in een keurige kerk in een keurige plaats, en ik moest wat met het kwaad dat ik in Afrika om me heen en in mezelf had gezien. Ik realiseerde me: "Ik wil mensen helpen bij wie dat kwaad ook is."

Ik hoef God in de gevangenis niet binnen te brengen. Ik ben ervan overtuigd dat Hij er zit, ik loer rond en Hij zegt "Nu mag jij er even woorden aan hangen." En na mij is er weer een ander. Hoe ouder ik word, hoe meer ik dat besef. Ik word ál minder idealistisch. Ik heb niet zoveel in te brengen.'

Eerbeek: 'De diepe betekenis van het christelijk geloof heb ik in de gevangenis geleerd. Ik heb kasten vol exegetische boeken, maar in de gespreksgroepen... Wie zich herkent geeft de beste exegese van een Bijbelverhaal.'

Vlug herkent dat. 'Humanisme wordt concreet op het moment dat je met iemand praat. Hij is echt iemand en ik ben ook iemand. Dat vind ik diep. Daar raakt de werkelijkheid bezielde.'

Ik denk dat ik aan een aantal minder eenvoudige ervaringen in mijn leven – die overigens in geen verhouding staan tot wat veel mannen die vastzitten moeten doorstaan – een zekere subtiliteit ontleen waarmee ik in gesprekken met andere mensen goed kan doen.

Dat is niet altijd zo geweest. We weten allemaal wat mensen elkaar

kunnen aandoen, maar als je daar in een gesprek dichtbij komt... Er was een tijd dat het door gedetineerden aangerichte kwaad me soms boos maakte. Die emotie zat mijn werk behoorlijk in de weg.' Hij zwijgt even. 'Nog steeds verbaast het me soms hoe gewoon mensen zijn die afschuwelijke dingen hebben gedaan.'

Eerbeek heeft dezelfde ervaring. 'Als ik van bepaalde misdaden weet, moet ik mezelf dringend voorhouden hoe belangrijk het is áchter de façade te kijken. Ik herinner me een héél zware jongen. In onze gesprekken, hij was óók diep gelovig, liet hij een andere kant van zichzelf zien. Ik heb altijd nog als een kleinood bewaard het cadeau dat hij me eens voor mijn verjaardag gaf. Hij had een kanarie op cel. Ik kreeg, in een envelop, een veertje. Iets helemaal van hemzelf.'

Westerkamp: 'Als je in hun verhaal gaat staan, raak je toch bewogen met mensen. Dat maakt de daden niet goed, maar je beseft dat er achter de verschrikkelijke dingen kleine, hongerige mensjes zitten. In de jeugdrichting heb ik een meisje meegemaakt, al op haar negende verslaafd, op straat gewoond, drie keer bijna dood. "Maar als ik dan bijkwam, zat er altijd iemand naast me te bidden." Op een middag riep ze "Nou wil ik niks meer horen!" Toen hebben we verder gezweven. Bij het weggaan zei ze: "Ik wist dat je zat te bidden." Later hoorde ik dat haar moeder was overleden. Ik mailde haar om haar te condoleren en vroeg of ze "haar vreselijke vriendje" (ons woord voor drugs) weer had opgezocht. "Nee," mailde ze terug, "nog

niet." Onderaan stond: "PS Zit je nog steeds te bidden?" Nu is ze bij een kerk. Ik geloof dat in ons werk soms alleen een wonder iets verbetert. Dat geloof ik echt, en daarom zit ik daar.'

Eerbeek: Voor mij is het een wonder als het lukt openingen te prikken in hun wereld. Bidden, maar ook: jij ziet het meer zitten via deze weg, laten we het dan via die weg proberen. Ik wil mét hen op weg, én hen maatschappelijk toerusten. Als kerk zijn we 'oefenplaatsen van het heil': we kunnen *uitbeelden* wat er nog niet is. Maatschappelijk hebben ze misschien nog geen verantwoordelijkheid, maar in diensten nemen ze al wel een rol op zich.'

Op de vraag aan **Vlug** hoe het humanisme in zijn werk vorm krijgt, antwoordt hij bedachtzaam. 'Doordat het humanisme zich in Nederland sterk in oppositie tot het christendom ontwikkelde, hinderde het zichzelf bij het vinden van een meer eigen taal voor dingen die inspirerend of stichtend zijn. Want het gaat in het raadswerk wel degelijk om stichten, iets *tot bestaan brengen* wat er nog niet is. Om het *voltrekken* van menslievendheid. Naast autonomie zijn solidariteit, vertrouwen en liefde sleuteltermen. Ik noem mij humanist, maar het zou idioot zijn te ontkennen dat humanistische waarden uit een christelijke cultuur voortkomen. Ik houd niet van die tegenstelling. Ik heb ook de ervaring van in de werkelijkheid gedragen te worden. Hoewel mijn taal anders is, hoeven de ervaringen niet te verschillen.'

Dr. J.D.W. (Jan) Eerbeek

Dr. J.D.W. (Jan) Eerbeek werkte 20 jaar als justitiepredikant in Scheveningen, Den Bosch en Vught, in gevangenis, huis van bewaring, penitentiair ziekenhuis en jeugdinstelling. Sinds 1998 is hij Hoofdpredikant bij het ministerie van Justitie. In 2009 publiceerde hij *Een misdadiger is meer dan zijn delict* (Ark Media). Samen met Hoofdaalmoezener prof. dr. A.H.M. van Iersel was hij redacteur van het *Handboek Justitiepastoraat* (Damon 2009). Hij is initiatiefnemer en oprichter van het eerste Exodushuis. Momenteel is hij voorzitter van de Vereniging Samenwerkingsverband Exodus Nederland. Hij was gemeenteraadslid in Den Haag en bestuurslid van diverse kerkelijke en maatschappelijke organisaties. Vanuit zijn ervaring houdt hij lezingen over justitie- en nazorgpastoraat en politiek-maatschappelijke onderwerpen.

Het reine

Westerkamp komt terug op de menselijke waardigheid. 'Pas als je als mens wordt erkend, kun je toegeven dat je een moordenaar bent, omdat je dan meer bent dan dat. Het helpt iemand als je zegt "Jan, hoe kon je dat nou doen?" Daarmee zet je Jan los van wat hij heeft gedaan. Die omslag komt vrij snel, in ons derde, vierde gesprek. Dan is er niemand meer die hen complimenteert. Dan komen ze zichzelf tegen. Dat is een kostbaar moment. Dat kan niet plaatsvinden tussen bewakers en gedetineerden. Wel met ons, doordat wij los staan van het justitiële systeem.

Eerbeek: 'Iemand moet een identiteit hebben, om schuld te kunnen bekennen. Ooit kwam ik in contact met een man die ervan werd verdacht zijn vrouw te hebben gedood. Hij ontkende, kreeg twaalf jaar, bleef ontkennen, ging in hoger beroep. Daar kreeg hij er vijftien. Hij bleef ontkennen. Jaren later ontmoette ik hem weer. Hij leek een ander mens. Toen ik zei: "Je ziet er goed uit," vertelde hij dat hij had bekend.

Hij was, samen met de dominee, in een busje van justitie, naar de begraafplaats gereden. Bij het graf van zijn vrouw had de dominee het 'Onze hulp...' uitgesproken en gebeden. Toen heeft de man schuld beleden: "Ik heb haar van haar leven beroofd, en het mijne vernietigd." en gevraagd te mogen leven. De dominee rondde het af met een zegen. Zo hervond deze man zichzelf.'

Vlug herkent het: 'Als mensen na jaren in de gevangenis toch niet blijken te kunnen leven met din-

gen die ze bij zich dragen, zie je indrukwekkende transformaties. Mensen komen met zichzelf in het reine.'

Westerkamp heeft verschillende keren meegemaakt dat iemand wilde bekennen, maar dat van zijn advocaat niet mocht, omdat er "geen bewijs" was. 'Dat is héél slecht,' reageert Vlug. 'Ja ik vind dat ook zó slecht. Maar ik zeg ook niet "Beken maar." Ze hebben hun eigen verantwoordelijkheid.' 'Als wij dat zouden zeggen,' vult Vlug aan, 'zouden wij hen net zomin serieus nemen als hun advocaat. Ze moeten er zélf voor kiezen te bekennen, of niet te bekennen.'

Eerbeek: 'Je hebt in zo'n situatie ook je ambtsgeheim. Jij zit niet in het juridisch proces. Dat is een groot goed in onze rechtsstaat: de overheid heeft mensen aangesteld, zielzorgers, die werken in een "bevrijde" ruimte. Die ruimte kun je vergelijken met de vroegere vrijsteden, waar je veilig was voor hen die je vervolgden. Daar kan het proces van onder ogen zien wat er is gebeurd, beginnen. Daar kunnen mensen vrij over de diepte van hun bestaan praten. Wat doe je met de menselijke schuld? Iemand heeft een ander gedood, misbruikt, de jeugd van zijn kinderen verziekt. Het is niet meer goed te maken. Daar voel ik de kracht van de christelijke boodschap: dat je ergens weet dat het, onafhankelijk van jou persoonlijk, en van ons, geestelijk verzorgers, ooit goed komt. Wat doe jij met die schuldvraag?'

Vlug: Ik heb lange tijd gesprekken gevoerd met een man die veroordeeld was voor moord op zijn

vrouw. Hij ontkende, en stierf zonder daarmee ooit in het reine te zijn gekomen – naar mijn inschatting althans, want ik kon hem niet geloven. Ik vind het een afgrondelijke gedachte dat hij daarmee nooit in het reine is komen. Ik kan me niet voorstellen dat ik ooit in het bestaan van een god ga geloven, maar ik weet niet goed wat ik met zo'n adembemende kwestie aanmoet.'

Belichaming van de hoop
Westerkamp had ooit contact met iemand die een privéhuis had, zijn moeder zat ook in de prostitutie. 'Ik zei hem dat ik grote moeite had met het idee dat mannen vrouwen uitbuiten. Hij was verbaasd. Had het idee dat hij een dienst verleende, op een nette manier. Door mij bedacht hij voor het eerst dat het geen goede zaak was. Het is goed als mensen uit een wereld waar dat allemaal normaal is, mensen uit een andere wereld tegenkomen. "Dus er zijn nog meer mensen die er zo over denken?" Wij kunnen hen laten zien dat er een wereld is buiten de hunne.'
Eerbeek: 'Nog beter is het wanneer ze dat van ervaringsdeskundigen horen. Dan wordt Borgmans raad concreet: ex-gedetineerden kunnen, als medeburger, door hun levenservaring van te hebben vastgezet, als rolmodel fungeren, begeleiding geven aan gedetineerden, misschien zelfs aan potentiële gedetineerden. Een van mijn eerste pastoren heeft een boek geschreven, *Capone en King. Van delinquent tot idealist*. Daarin beschrijft hij

de vreselijke criminaliteit waar hij zich heeft uitgevochten, dankzij zijn sport. Nu wil hij projecten organiseren voor jongens die nog in 'de wereld' zitten. Met een feilloos

Eenendertig jaar geleden ben ik geraakt door de opdracht in het evangelie – en dat is nog mijn motor – je in te zetten voor medemensen in de marges

gevoel spreekt hij die jongens aan.' Het doet **Westerkamp** denken aan jongvolwassen gedetineerden in Nieuwegein. 'Nooit gewerkt, want de baan was te zwaar, of ze moesten er te vroeg voor uit bed. Geen enkele discipline meegekregen in hun jeugd. Dan ga je uit verveling de hele dag geld uitgeven, dan is je uitkering niet voldoende en ga je dus... Het is een hele 'maatschappij' van jongens die zo leven. Wat zou je veel winnen als je die samen met zo'n voorbeeld weer op de rit kreeg. Zo'n boek wordt verslonden, net als *Knock-out* van Joop Gottmers, die als kickboxer en drugs-handelaar in de goot terecht kwam en zich daar dankzij zijn geloof weer uitknokte.'
Eerbeek besluit: 'Zulke rolmodellen zijn de belichaming van de hoop.' ◀

Boeken

Joop Gottmers & Henk Stoorvogel, *Knock-out* (Kok ten Have, 2010)

Stanley Groeneveld & Max Verhart, *Capone en King. Van delinquent tot idealist* (SWP, 2010)

Festus Forum voor samenlevingsvragen van de Protestantse Kerk in Nederland

Festus biedt materiaal voor meningsvorming over maatschappelijke, politieke en ethische vragen, op wetenschappelijk niveau en journalistieke toon.

Festus bevat bijdragen uit de Protestantse Kerk en van daarbuiten.

Festus was een Romeinse stadhouder. De apostel Paulus heeft zich voor hem verantwoord over zijn geloof in Jezus Christus. Zoals Festus het mogelijk maakte dat de stem van de kerk klonk in het hart van de staat, door Paulus naar Rome te sturen, zo wil de Protestantse Kerk met Festus een bijdrage leveren aan het publieke debat.

Festus is een uitgave van het Beziingscentrum van de Protestantse Kerk in Nederland en de Stichting Kerk en Wereld. De inhoudelijke verantwoordelijkheid ligt bij de **hoofdredacteur**. De **redactieraad** heeft een adviserende functie en bestaat uit de volgende leden van de Protestantse Kerk in Nederland:

- Dr. Govert Buijs, universitair docent Sociale en Politieke Filosofie aan de Vrije Universiteit
- Ds. Margreet Klokke, predikant van de Kloosterkerk te Den Haag
- Dr. Guus Labooy, predikant van de Protestantse Gemeente van Papendrecht
- Marloes Meijer, uitgever, kerkelijk werker, docent godsdienst in het voortgezet onderwijs
- Dr. Herman Noordegraaf, bijzonder hoogleraar Diaconaat aan de Protestantse Theologische Universiteit
- Dr. Arjan Plaisier, scriba van de Protestantse Kerk

Voor de redactionele invulling van het blad wordt de hoofdredacteur bijgestaan door een **werkredactie**:
Hoofdredacteur a.i. Marcel ten Hooven
Eindredactie Nelleke de Jong – van den Berg (tekstbureau berg in de polder)
Productiemanager Steven Schenk (manager tijdschriften Boekencentrum Uitgevers)
Beeldredactie en fotografie Sandra Haverman (Haverman Fotografie)
Redactieadres Festus, Postbus 8504 • 3503 RM Utrecht
 info.beziingscentrum@pkn.nl

Beeld & vorm

Fotografie Sandra Haverman (tenzij anders vermeld)
Beeldessay Art in Prison
Vormgeving Marlies Out, Firmato (studio@firmato.nl)
Drukwerk De Groot Drukkerij, Goudriaan

Er verschijnen twee (thema-)nummers per jaar. Rond themanummers kunnen expertmeetings en/of studiedagen worden georganiseerd.

Abonnementen – administratie – losse nummers

Boekencentrum Uitgevers
 Postbus 29, 2700 AA Zoetermeer
 T (079) 3 628 628 (tussen 8.30 en 12.30 uur)
 F (079) 3 615 489
 abonnementen@boekencentrum.nl
 www.boekencentrum.nl

Abonnementenprijzen 2010

Nederland: via acceptgiro: € 25,00; via automatische incasso: € 24,00 • Buitenland: € 35,00
 Prijs per nummer: € 15,00

ISBN 978-90-239-2610-8

Het nulnummer (Over de verhouding tussen kerk en staat) en nummer 1:1 (Geluk) kunnen nog worden nabesteld.

Alle rechten voorbehouden. Het in deze uitgave gepubliceerde tekst- en beeldmateriaal mag noch geheel noch gedeeltelijk worden gereproduceerd zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

